

6. Adopcja

Rodzina biologiczna jest naturalnym miejscem wychowania i formacji społecznej i duchowej młodego człowieka. Przemiany jakie zachodzą we współczesnej rodzinie nie zawsze jednak mają pozytywny wpływ na jej dobre funkcjonowanie. Niejednokrotnie napotyka liczne trudności, które mogą doprowadzić do jej dysfunkcji, a nawet patologii. W złożonej sytuacji społecznej, w której rodzina wypełnia swoje podstawowe zadania i funkcje nie jest łatwo dokładnie wskazać na przyczyny zjawisk patologicznych, zachodzących w środowisku rodzinnym. Negatywne skutki zagubienia, wyobcowania czy osamotnienia istoty ludzkiej w różnych obszarach życia, niejednokrotnie prowadzą do dezintegracji środowiska rodzinnego, wyciskając swe negatywne piętno na najmłodszych członkach rodziny. Dość powszechnie możemy zatem zaobserwować, że współczesna rodzina stanowi bardzo zróżnicowane i niejednorodne środowisko wychowawcze. Coraz częściej spotykamy się w niej z relatywną utratą wartości dzieci dla rodziców, formalizacją więzi rodzinnych oraz wzrostem liczby konfliktów małżeńskich kończących się bardzo często rozwodem bądź separacją, a w konsekwencji czyniących rodzinę trwale bądź częściowo niewydolną wychowawczo¹.

Zjawiska te sprawiają, że z roku na rok powiększa się zjawisko sieroctwa społecznego, które w wielu przypadkach prowadzi do całkowitego przerwania więzi rodzinnych między dzieckiem a jego rodzicami. Obecnie bowiem wiele dzieci posiadających oboje, a przynajmniej jedno z rodziców, określa się mianem »sierot«. Dla wprowadzenia rozróżnień w sy-

¹ J. Mastalski. *Chrześcijanin wobec agresji w rodzinie*. Kraków 2006 s. 47-49.

tuacji losowej dzieci, tradycyjnemu pojęciu »sieroctwo« dodano przymiotnik »naturalne« (śmierć rodziców), bądź »społeczne« (opuszczenie lub zaniedbanie dziecka przez rodziców). W ramach sieroctwa społecznego rozpatruje się te wszystkie sytuacje braku opieki, które wymagają odłączenia dziecka od jego naturalnej rodziny i ograniczenia lub odebrania rodzicom praw rodzicielskich, z uwagi na poważne zagrożenie dobra dziecka². Chodzi tu przede wszystkim o fakt zupełnego opuszczenia dziecka przez rodziców, które tracąc dom rodzinny, traci również właściwe dla siebie podstawowe środowisko rozwoju i wychowania.

W sytuacji śmierci rodziców, zrzeczenia się lub pozbawienia ich praw rodzicielskich, najlepszym sposobem mogącym zapewnić dziecku prawidłowy rozwój, a jednocześnie skompensować braki wynikające z bycia sierotą jest umieszczenie go w rodzinie adopcyjnej. Tylko bowiem w rodzinie adopcyjnej w sposób trwały i pełny osierocone dziecko ma możliwość zaspokojenia zarówno swoich potrzeb egzystencjalnych, społecznych, jak i emocjonalnych. Adopcja w sposób ścisły odnosi się więc do

faktu przyjęcia obcego dziecka do domu i uczynienia go potomkiem własnym, zarówno wobec prawa, jak i w znaczeniu zbudowania relacji, czyli utworzenia głębokiej więzi rodzinnej pomiędzy nowymi, zastępczymi opiekunami a dzieckiem³.

Innymi słowy w adopcji chodzi przed wszystkim o dobrowolne przyjęcie z miłością dziecka osieroconego (obcego), i stworzenie wraz z nim nowej, bądź o powiększenie, istniejącej już rodziny⁴. Adopcja jest więc skuteczną formą zapewnienia dziecku w zastępczy sposób środowiska rodzinnego i w ścisły sposób łączy się z poszanowaniem jego interesów, gwarantując mu pełny osobowy rozwój i poczucie bezpieczeństwa. Dobro dziecka stanowi jednocześnie jedną z podstawowych przesłanek adopcji⁵. Dla małżonków zmagających się z bezdzietnością stanowi ona natomiast

swoisty cud przeistoczenia, który dokonuje się w życiu człowieka, utwierdzającego się z początku w poczuciu upokorzenia, zaburzonej własnej wartości, bezsensie życia, po to, by będąc w tym stanie ducha, odnaleźć w sobie siłę do tego, by nadać swojemu życiu sens i wypełnić je radością⁶.

2 B. Matyjas. *Sieroctwo społeczne*. EPd V 726-727.

3 A. Ładożyński. *Społeczne i kulturowe uwarunkowania adopcji w Polsce*. Kraków 2009 s. 10.

4 Tamże s. 11.

5 A. Kwaśniewska-Sadowska. *Przysposobienie czyli adopcja*. W: *Rodzinna piecza zastępcza. Poradnik praktyczny*. Red. A. Kwaśniewska-Sadowska. Warszawa 2015 s. 59.

6 A. Wąsiński. *Dziecko, rodzice, adopcja*. Warszawa 2005 s. 109.

Nie ulega zatem wątpliwości, że adopcja staje się zarówno dla dzieci trwale pozbawionych rodziców biologicznych, jak i małżeństw przeżywających trudności z posiadaniem potomstwa, bądź też pragnących ze względów altruistycznych zaopiekować się dziećmi osieroconymi, rozwiązaniem optymalnym, zapewniającym wszystkim członkom rodziny adopcyjnej poczucie szczęścia i osobistego spełnienia.

1. Geneza i historyczne uwarunkowania adopcji

Adopcja jako forma otoczenia opieką rodzicielską i uznania za swoje dziecka »obcego«, które z różnych względów utraciło rodziców (rodzinę) naturalnych znana była od najdawniejszych czasów. Występowała w różnych kręgach cywilizacyjnych i kulturowych, znali ją już starożytni (Rzymianie, Grecy), a także ludy Dalekiego i Bliskiego Wschodu oraz ludy obu Ameryk⁷. Na przestrzeni wieków adopcja przeszła głębokie przeobrażenia. Początkowo jej najważniejszym celem było zapewnienie ciągłości rodu (kult przodków i bóstw domowych) oraz względy ekonomiczne (wyższe podatki dla osób bezdzietnych), obecnie zaś priorytetowym celem adopcji jest zawsze dobro dziecka.

W starożytnej Grecji znane były trzy formy adopcji: adopcja pomiędzy osobami żyjącymi, adopcja testamentalna i adopcja pośmiertna. Zarówno druga, jak i trzecia forma traktowane były jako instytucje prawa spadkowego. Charakterystyczną cechą adopcji greckiej było większe znaczenie elementów majątkowych, rozwiązywalność adopcji, a także utrzymanie związku pomiędzy osobą adoptowaną a jej matką naturalną (adoptowany zachowywał względem niej prawa i obowiązki)⁸. Możliwość rozwiązania adopcji zachodziła w wyniku obopólnej zgody stron, bądź w następstwie ciężkiego naruszenia obowiązków rodzinnych. W wyniku takich okoliczności adoptowany mógł powrócić do swojej rodziny biologicznej, a adopcja była rozwiązana w sensie formalnym. Ponadto w prawie ateńskim osoby starające się o adopcję, tak samo jak adoptowani, musiały być pochodzenia ateńskiego. Osoba przysposabiająca musiała być mężczyzną, nie mogła ona także mieć własnego potomka płci męskiej. Różnica wieku pomiędzy przysposobionym a przysposabiają-

⁷ J. J. Błęszyński. *Kluczowe zagadnienia przysposobienia i funkcjonowania rodzin adopcyjnych*. Kraków 2005 s. 47-53.

⁸ E. Sierankiewicz. *Adopcja jako optymalna forma kompensowania sieroctwa społecznego*. W: *Opieka i wychowanie dzieci sierotych w Polsce*. Red. J. Kuźma. Kraków 2007 s. 100-101.

cym nie mogła być mniejsza niż czternaście lat. Natomiast dziecko, które miało być adoptowane, nie mogło mieć więcej niż dwadzieścia lat⁹.

Podobnie sytuacja przedstawiała się w starożytnym Rzymie. Ukształtowały się tam dwa zasadnicze rodzaje adopcji: przysposobienie pełne (*adoptio plena*) i przysposobienie niepełne (*adoptio minus plena*). System przysposobienia pełnego jest starszy. Jego początki sięgają bowiem epoki ludów pierwotnych, jednak dopiero w starożytnym Rzymie skryształizował się jako skodyfikowany system prawny. Według głównej zasady tego systemu przysposobiony wchodził zawsze do rodziny przysposabiającego, przez jego rodzinę w skład rodu. Następowo zerwanie więzi łączącej go z krewnymi, ustawały wszelkie jego prawa i obowiązki wobec dotychczasowej rodziny, a na ich miejsce powstawały prawa i obowiązki w odniesieniu do nowej rodziny i nowego rodu. Koniecznym warunkiem adopcji dziecka przez obywatela rzymskiego była jego bezdzietność i brak nadziei na poczęcie własnego potomka. Natomiast system przysposobienia niepełnego został wprowadzony do prawa rzymskiego przez cesarza Justyniana z początkiem VI w. po Chr. Przysposobienie to rodziło skutki tylko w relacjach między przysposobionym i przysposabiającym¹⁰.

Zmiany zachodzące w Europie na przełomie starożytności i średniowiecza znalazły również swe odzwierciedlenie w instytucji przysposobienia, uelastyczniając jej charakter i funkcję. Adopcja w tym okresie coraz częściej stawała się »instytucją« prawa majątkowego, wielu wykorzystywało ją w celu ustawiania spraw spadkowych i obowiązku alimentacyjnego. Kolejne wieki przyniosły stopniowe zanikanie adopcji. W okresie feudalizmu była ona już w wieku krajach europejskich zjawiskiem rzadkim, a w wieku XVIII i wieku XIX prawie zupełnie zanikła. Stopniowy powrót do idei adopcji nastąpił dopiero na początku XX wieku¹¹.

W Polsce adopcja ma wielowiekowe tradycje, mocno ugruntowane na chrześcijańskim systemie wartości. Wychowanie bowiem dziecka osieroconego we własnym domu jawiło się jako trwały element kultury i wierność zasadzie miłości bliźniego. Początki przysposobienia w Polsce można umiejscowić już w pierwszych wiekach istnienia państwa. Pierwsze podania pochodzące z XIII w. dowodzą, że przysposobienie było wówczas najczęściej wykorzystywane w interesie adoptującego (cele majątkowe).

⁹ D. Wosik-Kawała, M. Książdz, B. Bury, B. Styk. *Rodzina adopcyjna*. W: *Rodzinne i instytucjonalne środowiska opiekuńczo-wychowawcze*. Red. D. Wosik-Kawała. Lublin 2011 s. 129-130.

¹⁰ Sierankiewicz, jw. s. 101.

¹¹ Tamże.

W tym czasie adopcji mogły dokonać tylko osoby dorosłe, zarówno posiadające własne potomstwo, jak i bezdzielne; częściej jednak przysposabiano chłopców niż dziewczynki. Od czasów rozbiorów obowiązywały natomiast zapisy prawa, które umożliwiały adopcję tylko osobom pozbawionym własnych dzieci. Dolną granicę wieku przysposabiających ustalono wtedy na czterdzieści – pięćdziesiąt lat, zaś adoptowanym mogła być osoba zarówno małoletnia, jak i pełnoletnia. Intensywny rozwój przysposobienia w nowoczesnej postaci nastąpił dopiero po zakończeniu pierwszej wojny światowej (znaczna liczba sierot wojennych)¹². Wśród przeobrażeń tej instytucji na pierwszy plan, w miejsce interesu osób przysposabiających, wysunął się interes przysposobionego. Gruntowne jednak zmiany w dziedzinie adopcji nastąpiły dopiero w latach trzydziestych XX wieku pod wpływem zmieniających się przepisów prawnych i podnoszonych standardów humanitarnych¹³.

Po drugiej wojnie światowej pozostała ogromna liczba sierot wojennych, którym należało zapewnić odpowiednie warunki rozwoju i wychowania. Instytucje państwowe i organizacje społeczne z trudem radziły sobie w tym czasie z zaspokojeniem podstawowych potrzeb osieroconych dzieci. W tym okresie oprócz rodzin zastępczych i domów dziecka, powstawało wiele rodzin adopcyjnych, usunięto bowiem wymóg, który mówił, że przysposobić dziecko mogą jedynie osoby bezdzielne. Ustalono dla nich także dolną granicę wieku na trzydzieści pięć lat. Ustawodawstwo polskie wiele razy w powojennej historii zmieniał i nowelizowało akty prawne dotyczące adopcji. W latach pięćdziesiątych XX wieku szczególny nacisk położono na adopcję pełną, przyjmując jako drugi, uzupełniający rodzaj przysposobienia, adopcję niepełną. Niestety wiele zastrzeżeń w tamtym czasie budziło między innymi bardzo długie oczekiwanie rodziców na przysposobienie dziecka oraz słaba ich weryfikacja. Rodzice adopcyjni byli dość często nieprzygotowani na pojawiające się problemy u adoptowanego dziecka¹⁴.

Należy również wspomnieć, że w okresie powojennym przez kilka dekad »pośrednictwem« w adopcji zajmowały się różne instytucje państwowe i organizacje społeczne, niekiedy posiadające niewielkie kompetencje w tym zakresie. Ważną rolę w profesjonalizacji przysposobienia dzieci w Polsce odegrało Towarzystwo Przyjaciół Dzieci zajmujące się

¹² Tamże.

¹³ S. Piechocki. *Przysposobienie dziecka*. Warszawa 1983 s. 5.

¹⁴ A. Ładożyński. *Współczesne wyzwania pracy socjalnej*. Toruń 2005 s. 125-126.

między innymi poszukiwaniem rodzin adopcyjnych i odpowiednim przygotowaniem kandydatów na rodziców. Przeobrażenia, które nastąpiły po transformacji ustrojowej w Polsce przyniosły korzystne zmiany tak w obrębie przepisów regulujących przysposobienie dziecka, jak i realizacji procedur adopcyjnych. Zaliczyć do nich można zwłaszcza:

- szybsze umieszczanie dzieci w odpowiednio dobranych rodzinach adopcyjnych,
- usprawnienie działalności sądów rodzinnych,
- zwrócenie uwagi na wartość diagnozy w procedurze adopcyjnej,
- wdrożenie wielu licencjonowanych programów szkoleniowych dla rodziców adopcyjnych, prowadzonych zarówno przez publiczne, jak i niepubliczne ośrodki adopcyjno-opiekuńcze¹⁵.

Znaczny udział w podniesieniu standardów związanych z przysposobieniem dziecka miały również uchwalone na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat ustawy, zwłaszcza *Ustawa o pomocy społecznej z 12 marca 2004 roku*¹⁶ oraz *Ustawa o Wspieraniu Rodziny i Systemie Pieczy Zastępczej z 9 czerwca 2011 roku*¹⁷.

2. Pojęcie i rodzaje adopcji

Adopcja (łac. *adoptio* – usynowienie), zwana też przysposobieniem, jest to uznanie za własne cudzego dziecka pozbawionego rodziców biologicznych¹⁸. W języku prawniczym jest ona definiowana

jako stosunek prawny powstały z woli zainteresowanych, taki sam jaki istnieje między rodzicami a dzieckiem. Jest to więc stosunek rodzicielski, w którego ramach powstają między przysposabiającym a przysposobionym wszystkie obowiązki i prawa właściwe dla naturalnego stosunku rodzicielskiego. Wiąże się z tym władza rodzicielska, obowiązek alimentacyjny, pokrewieństwo¹⁹.

Celem tak rozumianej adopcji jest zawsze dobro dziecka realizowane przez stworzenie właściwych warunków dla jego integralnego rozwoju i wychowania w środowisku rodzinnym. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*

¹⁵ Sierankiewicz, jw. s. 102-103.

¹⁶ DzU 2004 nr 64 poz. 593.

¹⁷ DzU 2011 nr 149 poz. 887.

¹⁸ W. Okoń. *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa 1998 s. 11.

¹⁹ A. Balandynowicz. *Adopcja formą kompensacji sieroctwa społecznego*. W: *Prawo rodzinne w Polsce i w Europie: zagadnienia wybrane*. Red. P. Kasprzyk. Lublin 2005 s. 279.

określa to w sposób jednoznaczny, stwierdzając, że „przysposobić można osobę małoletnią tylko dla jej dobra”²⁰. Ocena dobra przysposobianego dziecka, jak podkreśla E. Sierankiewicz domaga się każdorazowo indywidualnej i wnikliwej analizy, uwzględniającej w sposób szczególny jego wiek, płeć, stan zdrowia, wrażliwość, potencjał intelektualny i cechy charakterologiczne oraz więzi i relacje łączące je z otoczeniem²¹. Ponadto dobro przysposobianego dziecka mają zagwarantować między innymi takie wymogi, jak:

- ustanowienie minimalnej granicy wieku na osiemnaście lat, między przysposobionym a przysposabiającym oraz maksymalnej, dającej gwarancję wychowania dziecka,
- zgodę przysposobianego, który ukończył trzynaście lat, bądź wysłuchanie przez sąd zdania dziecka młodszego,
- pełną zdolność rodziców adopcyjnych do czynności prawnych oraz ich prawy charakter, a także posiadanie przez nich kompetencji wychowawczych i dobrej sytuacji materialnej,
- obowiązek zasięgania przez sąd przed orzeczeniem przysposobienia opinii ośrodka adopcyjno-opiekuńczego lub innej placówki specjalistycznej,
- możliwość ponownego umieszczenia dziecka rodzinie adopcyjnej po śmierci przysposabiających,
- w przypadku braku możliwości przysposobienia dziecka przez rodzinę polską szukać dla niego rodziny adopcyjnej za granicą²².

Jednym z zasadniczych celów tak sformułowanych zasad jest ochrona dziecka przed ewentualnym niepowodzeniem adopcyjnym lub różnego rodzaju manipulacjami, które mogą pojawić się w trakcie postępowania adopcyjnego. Rodzinę adopcyjną »buduje się« zatem z roztropnością, powoli i etapami.

Według E. B. Rosenberga²³ w rozwoju rodziny adopcyjnej (bezdzietnej), przysposabiającej dziecko w wieku najpóźniej poniemowlęcym, można wyróżnić osiem charakterystycznych faz. Zaliczam do nich:

- powstanie decyzji o adopcji,

²⁰ DzU 1964 nr 9 poz. 59 art. 114 § 1.

²¹ Sierankiewicz, *iw.* s. 103-104.

²² A. Balandynowicz. *Adopcja jako forma kompensacji sieroctwa społecznego*. W: *Adopcja. Teoria i praktyka*. Red. K. Ostrowska, E. Milewska. Warszawa 1999 s. 5-17; Sierankiewicz, *iw.* s. 105.

²³ E. B. Rosenberg. *The Adoption Life Cycle. The Children and Their Families Through the Years*. New York 1992.

- proces adopcyjny (od zgłoszenia się do ośrodka adopcyjnego, aż do otrzymania dziecka),
- otrzymanie dziecka,
- rodzina adopcyjna z dzieckiem przedszkolnym,
- rodzina adopcyjna z dzieckiem szkolnym,
- rodzina adopcyjna z dorastającym,
- rodzina adopcyjna z młodym dorosłym,
- rodzina adopcyjna w późniejszym życiu²⁴.

Rodziny adopcyjne zwykle nie stanowią jednolitej grupy mimo, że łączy je bezinteresowna miłość do przysposobionego dziecka oraz podobne fazy rozwoju. Różnią się od siebie pod wieloma względami: są wśród nich osoby młodsze i starsze, o odmiennym statusie społecznym i poziomie wykształcenia, z różnymi doświadczeniami wyniesionymi z własnych rodzin pochodzenia²⁵. To właśnie od czynników związanych z rodzicami adopcyjnymi w znacznym stopniu zależy powodzenie lub niepowodzenie adopcji. Rodzina adopcyjna ze swym codziennym funkcjonowaniem wpisuje się bowiem w model rodziny, w którym wspieranie dziecka wymaga wzajemnej akceptacji (rodziców i dziecka) oraz uregulowania nowej sytuacji rodzinnej w odniesieniu do krewnych i do innych osób związanych z rodziną. Proces rozwoju rodziny adopcyjnej przebiega zwykle cyklicznie, ale nieco inaczej niż w rodzinie biologicznej. Poszczególne etapy rozwoju rodziny adopcyjnej są często naznaczone wieloma trudnościami i wyrzeczeniami ze strony wszystkich członków rodziny, dając jednak w zdecydowanej większości przypadków wszystkim poczucie wzajemnej solidarności i szczęścia. Rodzice adopcyjni z dużą »determinacją« pragną bowiem stworzyć dziecku dogodne warunki do integralnego rozwoju oraz wspomóc je w wyrównywaniu deficytów, mających często swe źródło w rodzinie biologicznej dziecka.

W praktyce adopcja oznacza zatem długotrwały proces, w którym małżonkowie dojrzewają do roli rodziców adopcyjnych, a dziecko asymiluje się do nowej rzeczywistości. Dlatego też szczególnie ważna wydaje się kwalifikacja kandydatów na rodziców adopcyjnych w aspekcie psychologicznym i pedagogicznym. Jej podstawą jest diagnoza świadomości problematyki adopcyjnej przysposabiających (opinie, emocje, motyw),

²⁴ A. Kalus. *Rodzina adopcyjna*. W: *Formy opieki, wychowania i wsparcia w zreformowanym systemie pomocy społecznej*. Red. J. Brągiel, S. Badra. Opole 2005 s. 257.

²⁵ A. Gutowska. *Rodzicielstwo adopcyjne. Wybrane aspekty funkcjonowania rodzin adopcyjnych*. Lublin 2008 s. 58.

ale istotne jest także poznanie struktury rodzinnej, środowiska, w jakim wychowali się kandydaci, oraz ich odniesienia do problemu bezpłodności²⁶. Najważniejszą jednak sprawą przy adopcji dziecka, jak wskazuje A. Szyborska

jest poziom moralny, społeczny i kulturalny rodziców, cechy ich umysłu i charakteru, ich postawy małżeńskie i rodzicielskie, a szczególnie stopień zdolności do tworzenia trwałej i autentycznej więzi emocjonalnej z dzieckiem nie przez siebie urodzonym²⁷.

W postępowaniu kwalifikacyjnym na rodziców adopcyjnych za szczególnie istotne dla powodzenia adopcji uznaje się takie czynniki, jak:

- motywy, które skłoniły rodziców do adopcji dziecka. Najczęściej deklarowane powody to: chęć posiadania pełnej rodziny, odnalezienie celu własnego życia bądź uszczęśliwienie osieroconego dziecka. Wśród wymienianych racji pojawiają się również te, które wynikają między innymi z przesłanek religijnych, chęci spełnienia marzeń współmałżonka oraz podzielenia się swoimi uczuciami i dorobkiem życiowym z adoptowanym dzieckiem²⁸,
- oczekiwania względem przysposobianego dziecka (tak zwane preferencje adopcyjne). Odnoszą się one najczęściej do: wieku i płci dziecka oraz jego stanu zdrowia, często jednak obejmują również rodzinę pochodzenia przysposobianego i dotyczą wieku, pochodzenia, wykształcenia, ewentualnych chorób i patologii rodziców biologicznych dziecka. Przyjmuje się, że jeśli oczekiwania rodziców adopcyjnych (tak zwana tolerancja na czynniki ryzyka rozwojowego), są zbyt sztywne i nierealistyczne, to nie prognozują powodzenia adopcyjnego,
- odniesienie do jawności adopcji względem dziecka i otoczenia. Rodzice wyrażający zgodę na jawność adopcji wyrażają tym samym chęć traktowania dziecka w sposób podmiotowy oraz poszanowanie dla jego autonomii i tożsamości. Brak zgody podyktowany jest najczęściej wstydem rodziców, że nie mogą być rodzicami biologicznymi bądź obawą, jak zareaguje dziecko w stosunku od nich, kiedy ujawnią mu prawdę. Największy jednak niepokój powoduje u nich ewentualna chęć szukania przez dziecko rodziców biologicznych.

²⁶ Sierankiewicz, jw. s. 111.

²⁷ A. Szyborska. *Sieroctwo społeczne*. Warszawa 1969 s. 7.

²⁸ B. Skwarek. *Wpływ adopcji dziecka na jakość związku małżeńskiego*. Opole 2006 s. 95.

Zawsze jednak ujawnienie dziecku prawy o adopcji wyzwała rodziców od lęku, zabezpiecza ich także przed szantażem nieżyczliwych ludzi oraz zwiększając szansę na powodzenie adopcji²⁹.

W celu jednak całkowitego zabezpieczenia interesów osób przysposabianych i przysposabiających oraz zagwarantowania im jak najlepszych warunków nawiązania i zacieśnienia wzajemnych relacji i więzi rodzinnych w prawie polskim rozróżnia się trzy rodzaje przysposobienia:

- niepełne,
- pełne,
- całkowite.

Rozróżnienie takie pozwala na dobranie adekwatnego typu przysposobienia, które uwzględnia określoną sytuację rodzinno-prawną dziecka i jego dobro.

Przysposobienie niepełne

Ten rodzaj adopcji jest obecnie orzekany sporadycznie i ma postać najmniej ingerująca w sytuację życiową dziecka. Stosowany jest on najczęściej do dzieci starszych, które posiadają żywe relacje zarówno z rodzicami adopcyjnymi, jak i z rodziną biologiczną. Sąd zwykle ustanawia ten rodzaj adopcji na żądanie przysposabiającego i tylko po wyrażeniu zgody wszystkich, których zgoda jest potrzebna do adopcji. Następstwa tego rodzaju adopcji mają ograniczony charakter, skutkują powstaniem więzi adopcyjnej wyłącznie między przysposobionym a przysposabiającym. W tym przypadku nie powstaje relacja prawna łącząca przysposobionego z krewnymi przysposabiającego³⁰. Cechą charakterystyczną tego rodzaju przysposobienia jest to, że więź z rodziną naturalną zostaje utrzymana, a dziecko przysposobione nie przestaje być jej członkiem. Przysposobienie niepełne nie zmienia w pełni aktu urodzenia dziecka. Jego nazwisko rodowe i pochodzenie nie ulegają utajnieniu, jedynie w skróconym akcie urodzenia wymienia się rodziców adoptujących jako rodziców dziecka. Przysposobiony dziedziczy również po członkach swojej rodziny naturalnej. W przysposobieniu niepełnym nie obowiązuje tajemnica adopcji. Ten rodzaj przysposobienia może ulec rozwiązaniu lub wyrokiem sądu może zostać zmieniony na przysposobienie pełne³¹.

²⁹ Sierankiewicz, jw. s. 111-112.

³⁰ Wosik-Kawala, Książdz, Bury, Styk, jw. s. 134-135.

³¹ Sierankiewicz, jw. s. 106.

Przysposobienie pełne

W przypadku orzeczenia przez sąd adopcji pełnej, między przysposabiającymi a przysposobionym powstaje taka sama więź prawna, jak ta, która łączy rodziców i dziecko, w rodzinie naturalnej. W tym przypadku zgoda rodziców biologicznych na przysposobienie dziecka nie jest konieczna. Sądy bardzo często orzekają ten rodzaj adopcji, zwłaszcza w odniesieniu do dzieci młodszych, a stopień tajemnicy adopcji jest częściowy. Adoptowany w momencie uzyskania pełnoletności może za zgodą sądu domagać się ujawnienia aktu swego urodzeniu³². Adopcja pełna sprawia, że dziecko wchodzi całkowicie do rodziny przysposabiającego, stając się pełnoprawnym członkiem nowej rodziny, przy czym związki łączące je z jego dotychczasową rodziną ulegają całkowitemu rozerwaniu.

W przysposobieniu pełnym występuje również rozszerzenie pokrewieństwa na dalszą rodzinę przysposabiających. Dziecko przyjmuje także nazwisko przysposabiającego (istnieje możliwość zmiany imienia), a w akcie jego urodzenia wpisuje się przysposabiających jako jego rodziców³³. Ten rodzaj przysposobienia może zostać rozwiązany wyłącznie w drodze orzeczenia sądowego. Rozwiązanie przysposobienia powoduje, że przysposobiony nie ma prawa do dziedziczenia po przysposabiającym i członkach jego rodziny. Rozwiązanie zrywa także wszelkie pokrewieństwo, jakie zostało nawiązane wcześniej między adoptowanym i adoptującym oraz jego rodziną. Rozwiązanie przysposobienia nie wyklucza tego, że w przyszłości takie dziecko może być ponownie adoptowane³⁴.

Przysposobienie całkowite

Najbardziej wiążące dziecko z rodziną adopcyjną jest przysposobienie całkowite, zwane także anonimowym, blankietowym bądź nierozrwalnym. Wiąże ono dziecko z rodziną adopcyjną w sposób zupełny, zrywając i zacierając równocześnie wszelkie więzy z jego rodziną naturalną, przy jednoczesnym zachowaniu pełnej tajemnicy adopcji. Dochodzi do niego tylko wtedy, gdy rodzice biologiczni dziecka wyrażą zgodę przed sądem na przysposobienie ich dziecka, nie wskazując osoby, która ma je przysposobić, jest to tak zwana zgoda blankietowa³⁵. Jednakże, zgodnie

32 W. Walc, B. Szluz, I. Maciaszkowa. *Opieka i pomoc społeczna wobec wyzwań współczesności*. Rzeszów 2008 s. 60.

33 Sierankiewicz, jw. s. 106.

34 Wosik-Kawała, Książd, Bury, Styk, jw. s. 135-136.

35 Kwaśniewska-Sadowska, jw. s. 60-61.

z prawem, matka biologiczna dziecka, ma sześć tygodni od momentu urodzenia dziecka na podjęcie decyzji o zrzeczeniu się praw rodzicielskich. Wówczas zawsze sporządza się nowy akt urodzenia dziecka, z przysposabiającymi wpisanymi jako rodzicami. Dziecko otrzymuje także nazwisko rodziców adopcyjnych i jest traktowane pod każdym względem tak, jakby było naturalnym dzieckiem przysposabiających. W konsekwencji następuje prawna integracja dziecka z przysposabiającymi, a jej efektem jest nierozzerwalność tego rodzaju przysposobienia. W adopcji całkowitej akt urodzenia dziecka nie podlega ujawnieniu, nie wydaje się jego odpisów, jednakże po uzyskaniu pełnoletności przez przysposobionego może on wystąpić o ujawnienie treści aktu urodzenia³⁶. Należy jednak zauważyć, że adopcja całkowita (anonimowa), budzi zawsze pewną kontrowersję. Z jednej strony bowiem zapewnia dziecku najbardziej prawidłowy rozwój bez możliwości ingerowania rodziców naturalnych w życie rodziny adopcyjnej, z drugiej zaś – jest to ograniczenie autonomii dziecka i jego prawa do poznania swojej prawdziwej tożsamości.

Rodziny adopcyjne, mimo swych ograniczeń wynikających z różnych uwarunkowań funkcjonowania (biologicznych, społecznych, prawnych), stwarzają dzieciom osieroconym niezwykle korzystne środowisko wychowawcze, w którym dziecko może w sposób pełny rozwinąć swój potencjał osobowy. Jego wartość wzrasta jeszcze wtedy, kiedy rodzice adopcyjni przyjmują pod swój dach dziecko niepełnosprawne, bądź tak zwane trudne, obciążone wieloma traumatycznymi przeżyciami, zmagające się z deficytami rozwojowymi i edukacyjnymi. Zarówno dla dziecka, jak i dla rodziców adopcyjnych, jest to swoisty czas próby, w którym wszyscy członkowie rodziny muszą podjąć ogromny trud przezwyciężenia własnych obaw i lęków. Niezmiennie jednak dla dziecka osieroconego rodzina adopcyjna oznaczać będzie zawsze rodzinny dom, w którym rodzice darzą je bezinteresowną i mądrą miłością ojca i matki.

3. Prawne i społeczne aspekty adopcji

Adopcja jest instytucją prawa rodzinnego, której istotą jest częściowa lub całkowita zmiana przynależności rodzinnej poprzez jednorazowy akt prawny orzekany przez sąd rodzinny. Orzeczenie adopcji może zatem nastąpić zgodnie z określonymi warunkami zawartymi w *Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym*, które zabezpieczają dobro dziecka. Adopto-

³⁶ Wosik-Kawala, Książdz, Bury, Styk, jw. s. 136-137.

wane może być zatem dziecko, które jest pełnym sierotą naturalnym lub takie, którego rodzice wyrazili przed sądem zgodę na adopcję lub zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej (sieroctwo społeczne)³⁷. Sąd, podejmując decyzję o przysposobieniu, powinien również w każdym przypadku uwzględnić zachowanie ciągłości w wychowaniu dziecka, jego tożsamość etniczną, religijną, kulturową oraz językową. W odniesieniu zaś do kandydatów na rodziców adopcyjnych sąd powinien zbadać ich postawę moralną, status społeczny i ekonomiczny, kwalifikacje wychowawcze oraz umiejętności pedagogiczne. Ważne jest także, aby zostały zachowane odpowiednie relacje wiekowe pomiędzy dzieckiem a przyszłymi rodzicami oraz – w przypadku dzieci starszych – ich osobiste kontakty i relacje z rówieśnikami czy przyjaciółmi, o ile przemawia za tym dobro przysposobionego³⁸.

Proces adopcji w Polsce w sposób gruntowny regulują przepisy *Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*³⁹, a w *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* zapisano, że „dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych”⁴⁰. Zapis ten znajduje swe szczególne odniesienie do adopcji w *Ustawie o wspieraniu rodziny systemie pieczy zastępczej*⁴¹ i *Ustawie o pomocy społecznej*⁴². Ponadto standardy prawne dotyczące przysposobienia dziecka w naszym kraju wyznacza między innymi: *Konwencja o prawach dziecka*⁴³, *Europejska konwencja o przysposobieniu dzieci*⁴⁴ oraz *Konwencja o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego*⁴⁵. Polskie przepisy, dotyczące przysposobienia, są zatem oparte na standardach prawa międzynarodowego. Nawiązanie stosunku przysposobienia opiera się zawsze na orzeczeniu sądu opiekuńczego, który zostaje poprzedzony wnioskiem przysposabiającego i przeprowadzeniem rozprawy. Zmiany, jakie nastąpiły w *Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym* w 1995 r.⁴⁶, znaczenie

37 Tamże s. 139.

38 M. Kaczmarek. *Przyspieszyć adopcję*. „Remedium” 2009 nr 3 s. 18.

39 DzU 1964 nr 9 poz. 59 art. 114-127.

40 DzU 1997 nr 78 poz. 483 art. 27 ust. 2.

41 DzU 2011 nr 149 poz. 887.

42 DzU 2004 nr 64 poz. 593.

43 Uchwalona przez ONZ 20 listopada 1989 roku, obowiązująca w RP od 7 lipca 1991 r. DzU 1991 nr 120 poz. 526.

44 Sporządzona 24 kwietnia 1967 r. w Strasburgu dnia, obowiązująca w RP od 22 września 1996 r. DzU 1999 nr 99 poz. 1157.

45 Sporządzona 29 maja 1993 roku w Hadze, obowiązująca w RP od 1 października 1995 r. DzU 2000 nr 39 poz. 448.

46 Ustawa z dnia 26 maja 1995 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw. DzU 1995 nr 83 poz. 417.

usprawniły procedurę adopcji oraz przyczyniły się do jej przejrzystości. Uporządkowało to dotychczas niespójne przepisy prawa o aktach stanu cywilnego, dotyczące treści aktu urodzenia osoby adoptowanej, oraz wprowadziło między innymi zasadę pierwszeństwa przysposobienia »krajowego« przed »zagranicznym«, ograniczyło też tajemnicę adopcji, umożliwiając przysposobionemu po uzyskaniu pełnoletniości (niezależnie od rodzaju adopcji), zapoznanie się z księgami stanu cywilnego dotyczącymi jego aktu urodzenia⁴⁷.

Uwzględniając prawne aspekty adopcji, należy jednocześnie podkreślić, że posiada ona charakter interdyscyplinarny, można ją bowiem rozpatrywać na gruncie różnych nauk (prawo, pedagogika, psychologia, socjologia, medycyna). Dlatego w przeprowadzeniu procedur adopcyjnych zaangażowani są różni specjaliści zatrudnieni w powołanych w tym celu zarówno publicznych, jak i niepublicznych ośrodkach adopcyjno-opiekuńczych⁴⁸. Są one placówkami specjalistycznymi o charakterze diagnostyczno-konsultacyjnym i zajmują się między innymi poszukiwaniem, szkoleniem i kwalifikowaniem rodziców adopcyjnych, oraz wspieraniem ich w pracy opiekuńczo-wychowawczej. Postępowanie przy ustanawianiu rodziny adopcyjnej w ośrodku adopcyjno-opiekuńczym trwa zazwyczaj od kilku do kilkunastu miesięcy. Można w niej wyodrębnić kilka podstawowych etapów obejmujących między innymi:

- rozmowę wstępną,
- złożenie dokumentów⁴⁹,
- rejestrację w ośrodku,
- rozmowę z psychologiem i pedagogiem,
- spotkania szkoleniowe,
- kwalifikację,
- przysposobienie dziecka.

Należy jednak pamiętać o podstawowej zasadzie przy adopcji mówiącej o doborze rodziców do konkretnego dziecka, a nie odwrotnie. Osoby weryfikujące kandydatów na rodziców w procesie przygotowania przez ośrodek adopcyjno-opiekuńczy, a następnie w procedurach sądowych muszą zatem zwracać baczną uwagę na faktyczne motywacje i oczekiwania kandydatów oraz umieć je oddzielić od deklarowanych in-

⁴⁷ Sierankiewicz, jw. s. 104.

⁴⁸ Ośrodki adopcyjno-opiekuńcze zostały powołane na mocy *Ustawy o pomocy społecznej z dnia 29 września 1990 r.*: DzU 1993 nr 13, poz. 60 z późniejszymi zmianami.

⁴⁹ Wosik-Kawała, Książd, Bury, Styk, jw. s. 141-142.

tencji. Zbyt ściśle bowiem określone oczekiwania rodziców nie są nigdy dobrym podłożem do rozwoju wzajemnych więzi i relacji z dzieckiem w rodzinie adopcyjnej.

Cechy, które są szczególnie pożądane u kandydatów na rodziców adopcyjnych to:

- wiek zbliżony do naturalnej różnicy pokoleniowej,
- dobre zdrowie psychiczne i fizyczne,
- stabilizacja życiowa i zawodowa oraz poczucie bezpieczeństwa,
- pozytywne doświadczenia wyniesione z rodzin pochodzenia,
- pozytywne relacje i więzi małżeńskie i rodzinne,
- zdolność przystosowania, odporność na trudności i niepowodzenia,
- cierpliwość, wrażliwość, równowaga emocjonalna, optymizm,
- komunikatywność w relacjach z otoczeniem, zaradność życiowa⁵⁰.

Do cech szczególnie niepożądanych u przysposabiających dziecko można zaliczyć:

- chęć ukrycia adopcji,
- ścisłe preferowanie płci, wieku i wyglądu dziecka,
- konflikty małżeńskie, nałogi i skłonność do agresji,
- instrumentalne traktowanie dziecka,
- wiązanie z dzieckiem konkretnych planów, oczekiwań,
- nieakceptowanie wszystkich cech dziecka,
- chęć realizacji własnych aspiracji i potrzeb, egocentryzm,
- niepewny stosunek do adopcji, nadmierna lękliwość, cechy neurotyczne,
- utrata dziecka biologicznego bezpośrednio przed decyzją o adopcji,
- przekonanie, że adopcja rozwiąże problemy małżeńskie⁵¹.

Zadaniem rodziny adopcyjnej jest otoczenie dziecka troskliwą opieką i miłością oraz wspieranie go w pokonywaniu wszelkich napotkanych przez nie trudności. Od postępowania rodziców adopcyjnych, ich umiejętności zrozumienia potrzeb dziecka i kompetencji wychowawczych, zależy powodzenie adopcji. Trudności w radzeniu sobie z problemami pierwszego okresu adopcji prowadzą niekiedy do zachwiania prawidłowego funkcjonowania rodziny adopcyjnej. Może wówczas wystąpić u rodziców adopcyjnych poczucie zniechęcenia, niepokój i brak wiary w powodzenie adopcji, a niekiedy także osłabienie więzi małżeńskiej. Bywa

⁵⁰ A. Budzyńska. *Doświadczenie rodzinnych ośrodków diagnostyczno-kompensacyjnych w sprawach o adopcję*. W: *Adopcja. Teoria i praktyka*. Red. K. Ostrowska, E. Milewska. Warszawa 1999 s. 65-66.

⁵¹ Tamże.

również tak, że rodzice adopcyjni nadmiernie koncentrując się na dziecku, stawiają mu wygórowane wymagania i tym samym wywołują konflikty i brak zaufania i zrozumienia we wzajemnych kontaktach. Jeżeli więź łącząca dziecko z rodzicami została zerwana i doszło do rażących zaburzeń w relacjach rodzinnych, może nastąpić rozwiązanie przysposobienia⁵².

Jedyną możliwością wygaśnięcia stosunku przysposobienia jest jego rozwiązanie w formie orzeczenia sądu. Prawnie dopuszczalne jest tylko rozwiązywanie adopcji pełnej i niepełnej, natomiast przysposobienie całkowite jest uznane przez prawo jako nierozwiązywalne. W praktyce zrywa ono wszelkie pokrewieństwo między adoptowanym i adoptującym oraz w dalszej rodzinie. W jego wyniku ustają także wszelkie obowiązki alimentacyjne oraz prawo do dziedziczenia. O rozwiązanie adopcji może starać się przysposobiony, przysposabiający, a także prokurator, jednakże jedynie w przypadku wystąpienia ważnych ku temu powodów. Rozwiązanie adopcji nie wyklucza możliwości ponownego przysposobienia dziecka. Decyzja o rozwiązaniu adopcji może być spowodowana wieloma czynnikami wśród, których najczęściej występującymi są:

- zerwanie więzi pomiędzy przysposobionym a przysposabiającym,
- niespełnienie przez dziecko oczekiwań rodziców adopcyjnych,
- niedostateczne przygotowanie rodziców adopcyjnych na przyjęcie dziecka,
- trudności wychowawcze występujące najczęściej w okresie dojrzewania dziecka,
- zatajenie informacji o adopcji przed dzieckiem,
- śmierć bądź rozwód przysposabiających,
- nawiązywanie przez przysposobionego trwałych kontaktów z rodzicami naturalnymi,
- odnalezienie się uważanych za zaginionych rodziców naturalnych dziecka,
- popełnienie przez adoptowane dziecko przestępstwa,
- pojawienie się uczucia i pragnienie zawarcia związku małżeńskiego przez przysposobionego i przysposabiającego⁵³.

Istnieje zatem duża potrzeba nie tylko właściwego przygotowania kandydatów do adopcji, ale także stałej pomocy i wsparcia dla rodziców

⁵² E. Milewska. *Kim są rodzice adopcyjni? Studium psychologiczne*. Warszawa 2003 s. 51.

⁵³ Belszyński, jw. s. 36; Sierankiewicz, jw. s. 108; zob. R. Pawłowska. *Nieudane adopcje*. POW 1991 nr 3 s. 102.

adopcyjnych przez wszelkie »podmioty« funkcjonujące w środowisku lokalnym. Troska i radość małżonków z powodu przysposobienia dziecka jest bowiem niejednokrotnie dzielona przez najbliższą rodzinę, przyjaciół i sąsiadów, co wyraża się zarówno w pozytywnych opiniach wypowiedzianych na ten temat, jak i w oferowaniu pomocy⁵⁴. Ich wsparcie jest niezastąpione w budowaniu przyjaznej atmosfery wokół rodziny adopcyjnej oraz znacznie przyczynia się do szybkiej adaptacji przysposobionego i uwieńczenia adopcji sukcesem.

4. Wychowawcze walory adopcji

Adopcja jest zjawiskiem, z którym coraz częściej można się spotkać życiu społecznym. Zdecydowana większość ludzi postrzega ją jako zjawisko bardzo pozytywne, pozwalające bezdzietnym małżeństwom spełnić się jako pełna rodzina. Natomiast dzieci, które zostały przysposobione, mają możliwość rozwoju i wychowywania się w rodzinie pełnej miłości. Rodzina adopcyjna jest więc dla dziecka ogromną szansą na normalne życie wśród ludzi, którzy otoczą je troską i w przyszłości pomogą mu osiągnąć samodzielność życiową. Wymaga to jednak od wszystkich członków rodziny ogromnej determinacji w pokonywaniu pojawiających się trudności oraz umiejętności budowania wzajemnych relacji i więzi rodzinnych. Środowisko wychowawcze rodziny adopcyjnej współtworzone jest zatem w szczególności przez kulturę stosunków międzyludzkich oraz umiejętność wzajemnego komunikowania swoich przeżyć i myśli⁵⁵. Od rodziców adopcyjnych wymaga się w praktyce opiekuńczej podmiotowego podejścia do przysposobionego dziecka. To z kolei wiąże się z umiejętnością zaspokajania jego podstawowych potrzeb (przynależności, bezpieczeństwa, miłości, akceptacji, solidarności), które w sposób istotny warunkują rozwój jego dojrzałej osobowości. Rodziców adopcyjnych powinno więc zawsze charakteryzować duże wyczucie w kontaktach z dzieckiem, a zwłaszcza umiejętność wyrażania swych uczuć wobec niego i stawiania mu odpowiednich wymagań. Ponadto rodzice adopcyjni powinni posiadać umiejętność stwarzania sytuacji sprzyjających budowaniu przez dziecko pozytywnego obrazu samego siebie oraz umacniania jego przynależności do rodziny⁵⁶.

⁵⁴ J. Kuźlan. *Rodziny adopcyjne a mikrostruktura społeczna*. „Problemy Rodziny” 1992 nr 5 s. 26.

⁵⁵ I. Izdebska. *Dziecko w rodzinie w progu XXI wieku – niepokoje i nadzieje*. Białystok 2000 s. 15.

⁵⁶ Wąsiński, jw. s. 48.

Jak powszechnie wiadomo rodzina jest pierwszym środowiskiem społecznym, z którym dziecko styka się życiu, w okresie, kiedy jego psychika jest najbardziej plastyczna i podatna na wszelkie wpływy. Wobec tego dziecku pozbawionemu rodziny naturalnej tylko dobrze funkcjonująca rodzina adopcyjna jest w stanie w sposób pełny przekazać prawidłowe wzorce moralne i kulturowe oraz ustabilizować jego życie emocjonalne i uczuciowe. To z kolei decyduje o jego właściwym rozwoju społecznym i duchowym. Dziecko wychowywane w rodzinie adopcyjnej, która otacza je miłością, kompensując mu brak rodziny naturalnej, nie doświadcza deprymujących zagrożeń ze strony otoczenia. Jego aktywność nie jest zużywana na zachowania obecne ale skierowuje się ku rozwojowi własnego potencjału osobowego. Dziecko staje się wtedy otwarte na nowe poziomy doświadczeń i spontaniczne w wyrażaniu swoich stanów wewnętrznych, jego rozwój jest harmonijny i pobudzany coraz to nowymi bodźcami i doświadczeniami⁵⁷.

Do środowiska wychowawczego rodzin adopcyjnych można zatem odnieść trzy podstawowe grupy czynników determinujących realizowanie funkcji rodzicielskich i zadań opiekuńczo-wychowawczych w rodzinie:

- czynniki ekonomiczno-społeczne. Zaliczamy do nich zwłaszcza: wielkość rodziny i jej strukturę, pochodzenie społeczne rodziców, źródła utrzymania i warunki bytowe rodziny oraz podział pracy i ról w rodzinie;
- czynniki kulturowe. Dotyczą między innymi: wykształcenia rodziców i innych członków rodziny, wzorów kulturowych i wychowawczych uznawanych przez rodziców, stosunku do nauki szkolnej dzieci i ich przyszłego zawodu oraz sposobów spędzania wolnego czasu oraz odniesienia rodziców do tradycji i tego, co nowe;
- czynniki psychopedagogiczne. Swym zasięgiem obejmują przede wszystkim: ogólną atmosferę panującą w środowisku rodzinnym (więzi, relacje, uczucia), charakter stosunków pomiędzy rodzicami oraz rodzicami a dziećmi, a także charakter kontroli rodziców nad dziećmi i stosowane środki wychowawcze⁵⁸.

Jak wskazują wyniki badań naukowych i doświadczenia pedagogiczne czynniki zaliczane do pierwszych dwóch grup w sposób znaczący wyzna-

⁵⁷ E. Żabczyńska. *Problemy rozwojowe sierot społecznych, a oczekiwania rodzin adopcyjnych*. W: *Adopcja. Teoria i praktyka*. Red. K. Ostrowska, E. Milewska. Warszawa 1999 s. 103.

⁵⁸ S. Kawula. *Rodzina jako grupa i instytucja opiekuńczo-wychowawcza*. W: *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*. Red. S. Kawula, J. Brągiel, A. W. Janke. Toruń 1998 s. 75-76.

czają jakość środowiska wychowawczego tworzonego przez te rodziny. Stanowią one bowiem swoisty fundament dla pomyślnego przysposobienia dziecka i przyszłej materialnej i społeczno-kulturowej stabilizacji rodziny adopcyjnej. Czynniki z grupy trzeciej stanowią natomiast podstawę pod budowę dobrych relacji i więzi uczuciowych w rodzinie oraz wypracowania odpowiednich »standardów« wychowawczych w codziennym rytmie życia rodziny, sprzyjających edukacji i socjalizacji podopiecznych.

Więź uczuciowa między rodzicami a dzieckiem jest jedną z najsilniejszych więzi międzyludzkich, a jej brak lub osłabienie uważa się wręcz za zjawisko patologiczne. W przypadku przysposobienia dziecka dochodzi do zawiązania szczególnego rodzaju więzi, nie mającej swego podłoża biologicznego, ale wyrastającej z bezwarunkowej miłości do adoptowanego dziecka i troski o jego dobro. Powstała w ten sposób więź uczuciowa między rodzicami a dzieckiem zaspokaja potrzeby emocjonalne wszystkich członków rodziny adopcyjnej, dając im poczucie równowagi psychicznej i wyzwalając u nich poczucie szczęścia i solidarności. Sprzyja ona również w sposób istotny realizacji wychowawczej funkcji rodziny⁵⁹.

Rodzice adopcyjni, obdarzając mocno dziecko swym uczuciem, zwykle chcą również być obdarzeni uczuciem przez dziecko. Jednak niektórzy z nich mają z góry ustalone konkretne oczekiwania dotyczące relacji emocjonalnej z przysposobionym dzieckiem, które w wielu przypadkach nie mogą zostać od razu spełnione. Szczególnie, gdy dziecko doświadczyło wielu trudnych i traumatycznych przeżyć w rodzinie biologicznej bądź w placówce opiekuńczo-wychowawczej i potrzebuje czasu, aby ustabilizować swoje życie emocjonalne i nawiązać głęboką więź uczuciową z przybranymi rodzicami. Inną przyczyną, która może utrudnić budowanie prawdziwej relacji i więzi rodziców adopcyjnych z dzieckiem jest ich »lęk« związany z rodziną pochodzenia dziecka. Ludzie decydujący się na adopcję dziecka, »adoptują« nie tylko dziecko, ale w pewnym stopniu także rodzinę jego pochodzenia. W związku tym pojawia się u nich pewien niepokój i wątpliwości dotyczące najczęściej: wyposażenia genetycznego i obawy, jakie ewentualnie skłonności, choroby, predyspozycje dziecko może odziedziczyć po swoich rodzicach naturalnych⁶⁰. Moment przysposobienia dziecka jest również w życiu małżonków naznaczony

⁵⁹ Sierankiewicz, *op. cit.* s. 116.

⁶⁰ M. Kościelska. *Pomoc rodzicom adopcyjnym w przezwyciężeniu kryzysów tożsamości*. W: *Adopcja. Teoria i praktyka*. Red. K. Ostrowska, E. Milewska. Warszawa 1999 s. 154.

ogromnym stresem związanym z wejściem ich w nowe role: ojca i matki. Mogą pojawić się wówczas u nich pytania, czy aby dobrze wywiązują się ze swoich rodzicielskich obowiązków?, czy dziecko nie cierpi z powodu ich braku doświadczenia rodzicielskiego?.

Trudności wychowawcze, które mogą wystąpić w rodzinach adopcyjnych mają różne uwarunkowania, obok typowych dla wszystkich rodzin z dziećmi, występują problemy specyficzne tylko dla rodzin adopcyjnych. Dochodzi do nich wówczas kiedy rodzice adopcyjni popełniają błędy wychowawcze, które najczęściej koncentrują się wokół problemów związanych z:

- przeszłością dziecka, której istnienia rodzice adopcyjni nie mogą zaakceptować i nie potrafią pomóc dziecku poradzić sobie z nią,
- tęsknotą dziecka za osobami lub miejscami z przeszłości i idealizowanie ich, co rodzice odbierają jako zagrożenie i niewdzięczność oraz brak akceptacji,
- przekonaniem rodziców, że na osiągnięcia i postępowanie dziecka wpływają jego cechy dziedziczne, przez co rezygnują oni z korygowania niewłaściwych zachowań dziecka i obniżają wymagania względem niego,
- reakcjami i zachowaniami otoczenia w odniesieniu do adoptowanego dziecka, zazwyczaj bardziej intensywnymi niż wobec innych dzieci,
- kształtowaniem więzi emocjonalnej między rodzicami i dzieckiem,
- jawnością adopcji względem dziecka i związanego z tym problemu szukania przez dziecko swoich korzeni i budowania własnej tożsamości⁶¹.

Przyjęcie osieroconego dziecka do rodziny nie jest zatem łatwe dla rodziców adopcyjnych. Muszą oni przygotować się do pokonywania wielu trudności związanych z nową, niecodzienną sytuacją. Rodzice adopcyjni poprzez obserwację nowego członka rodziny powinni zrozumieć motyw jego zachowania i pomóc mu w adaptacji do nowych warunków. Przysposobione dziecko wymaga bowiem od rodziców wiele rozumnej miłości i wielkiego zaangażowania w jego proces wychowawczy. Prawidłowa postawa rodzicielska, akceptacja dziecka, adekwatne do możliwości dziecka oczekiwania i plany, gotowość do zaakceptowania wszelkich

⁶¹ D. Łupicka-Szcześniak. *Błędy wychowawcze w rodzinach adopcyjnych, zastępczych, zrekonstruowanych – ich klasyfikacja i propozycja sposobów przezwyciężania*. W: *Sieroctwo społeczne i jego kompensacja*. Red. M. Heine, G. Gajewska. Zielona Góra 1999 s. 229-232; Sierankiewicz, jw. s. 117-118.

kłopotów związanych z wychowaniem dziecka, brak jakichkolwiek założeń i wyobrażeń dotyczących tego, jakie powinno być dziecko, może się przyczynić do udanej adopcji⁶².

W sytuacji kiedy do rodziny adopcyjnej trafia dziecko starsze, często dotknięte chorobą sierocą, z niezaspokojonymi potrzebami emocjonalnymi, bądź deficytami edukacyjnymi, troskliwa i czuła opieka nowych rodziców pozwala mu odzyskać równowagę emocjonalną, a także pomaga w przystosowaniu się do nowych warunków rodzinnych. W postawie rodziców adopcyjnych ważne jest, aby zaakceptowali oni »odmienność« dziecka spowodowaną jego sytuacją wynikającą z utraty rodziny naturalnej. Jeśli to nastąpi, to pomiędzy dzieckiem a rodzicami powinna powoli wytworzyć się pozytywna więź, która ułatwi im zrozumienie dziecka oraz zaspokojenie jego potrzeb. Przewyciężenie wzajemnych obaw jest pierwszym krokiem w osiągnięciu powodzenia w adopcji. Rodzina decydująca się na przysposobienie musi być zdolna do wielu wyrzeczeń i poświęceń. Jedynie taka rodzina potrafi skutecznie skompensować dziecku wszystkie braki rozwojowe wynikające z faktu osierocenia⁶³. Niewątpliwie, przysposobienie dziecka ma za zadanie skompensować wszystkie jego braki rozwojowe wynikające z faktu pozbawienia go możliwości rozwoju i wzrastania w rodzinie naturalnej. Gdy adopcja się powiedzie, dziecko zyskuje ogromną szansę na normalne życie w kochającej je rodzinie, która daje mu mocne oparcie moralne i duchowe oraz określa jego miejsce w świecie.

*

Pierwszym i najważniejszym środowiskiem wychowania i socjalizacji dziecka jest rodzina, w której doświadcza ono bliskości i miłości rodziców. Jej brak jest poważną przeszkodą w harmonijnym rozwoju dziecka oraz poważnie ogranicza jego szanse na udane i szczęśliwe życie w przyszłości. Dlatego dziecku pozbawionemu rodziców trzeba w sposób skuteczny pomóc w zacieraniu sierociego piętna poprzez umieszczenie go w zastępczym środowisku rodzinnym. Najlepszą zaś formą opieki nad dzieckiem osierconym jest adopcja. W opinii badaczy rodzina adopcyjna to najbardziej wartościowa forma kompensacji sieroctwa społecznego i tworzenia zastęp-

⁶² K. Dziwańska. *Trudności wychowawcze w rodzinach adopcyjnych*. „Studia nad Rodziną” 2009 nr 13/1-2 s. 219.

⁶³ M. Tunkiwich. *Rodzina adopcyjna a potrzeby dziecka*. „Studia Redemptorystowskie” 2011 nr 9-2 s. 184-185.

czego środowiska rodzinnego, ponieważ w swojej istocie jest najbardziej zbliżona do rodziny naturalnej. W niej to bowiem rodzice adopcyjni poprzez troskliwą i czułą, matczyną i ojcowską opiekę, poprzez zaakceptowanie dziecka takim jakim jest, potrafią skutecznie złagodzić skutki jego osierocenia.

Adoptowane dziecko, trafiając do rodziny adopcyjnej, ma realną szansę na zaspokojenie swoich podstawowych potrzeb, zarówno biologicznych, jak i psychicznych. Dlatego tak ważny i jednocześnie niezmiernie trudny jest wysiłek rodziców adopcyjnych, by doprowadzić do równowagi psychicznej i przywrócić swym podopiecznym wiarę we własne siły i zaufanie do ludzi. Jednocześnie od ich umiejętności i kompetencji wychowawczych zależy czy dziecko odnajdzie wewnętrzną przekonanie, że jest ważne, pożyteczne i posiada wielką wartość oraz zdolność pokonywania trudności, co jest nieodzownym warunkiem wartościowego i szczęśliwego życia. Rodzinom adopcyjnym potrzebne jest zatem szerokie wsparcie społeczne, by mogły skutecznie przywrócić przysposobionym dzieciom poczucie ich godności. Budowanie zaś w przestrzeni społecznej przyjaznej atmosfery życzliwości i zrozumienia dla sprawy adopcji, mobilizuje potencjalnych rodziców do przysposobienia dziecka, a tych, którzy już to uczynili, utwierdza w przekonaniu, że obrali słuszną drogę w życiu.